

משפחתון 'חנה': אינטגרציה חינוכית-קהילתית ככלי לחיזוק ערכים חברתיים, שוויון וחוסן קהילתי תקציר דוח המחקר

הקדמה

מאז אירועי השבעה באוקטובר, החברה הישראלית מתמודדת עם משבר עמוק המעצים את הפערים החברתיים והפוליטיים שהיו קיימים עוד קודם לכן. במצבי משבר כאלה, הערכים המוסריים של החברה עומדים למבחן, ולעיתים חוסנה נמדד דווקא ביחסה לאוכלוסיות הפגיעות ביותר. אחת הקבוצות הפגיעות והמודרות ביותר בישראל היא אוכלוסיית הפליטים הלא מוכרים, ובפרט הילדים, אשר חווים את השלכות המשבר בעוצמה רבה בשל היעדר משאבים וכלים בסיסיים להתמודדות עם מצבי חירום. עבור ילדים אלה, מסגרות חינוכיות-קהילתיות - ובייחוד כאלה המבוססות על אינטגרציה - מהוות עוגן חיוני, שכן הן מספקות גם מענה לצרכים מידיים, וגם מרחב המעניק תחושת שייכות, ביטחון והתפתחות. מסגרות אלה משקפות את מחויבותה של החברה לערכים של צדק וכבוד האדם, מחזקות את החוסן החברתי, ומאפשרות התמודדות עם משברים מתוך סולידריות ואנושיות. השקעה במסגרות חינוכיות-קהילתיות עבור ילדי הפליטים אינה רק צעד הומני אלא אסטרטגיית התמודדות ארוכת טווח התורמת לכלל החברה. היא מניחה תשתית לקיום משותף המבוסס על אמפתיה וכבוד הדדי, ומחזקת את חוסנה של החברה הישראלית גם לנוכח אתגרים עתידיים.

רקע

השתלבות קהילות מגוונות בתוך מרקם חברתי דינמי היא מטרה מרכזית בכל חברה, ומחייבת תהליכים חברתיים, תרבותיים וכלכליים המקדמים אינטגרציה. תהליך זה מאפשר ליחידים מרקעי מיעוט לרכוש כלים חברתיים ותרבותיים להשתלבות מוצלחת, במיוחד בקרב ילדים, עבורם השתלבות היא קריטית בשלבים התפתחותיים משמעותיים. מחקרים מראים כי אינטגרציה חינוכית משפיעה לטובה על התפתחות שפתית וחברתית של ילדים, מצמצמת פערים חברתיים, ומעודדת סובלנות וקבלה. עם הבנה זו, יוניטף ייסדה בשנת 2023 את "משפחתון חנה" - מסגרת חינוכית קהילתית-אינטגרטיבית ראשונה מסוגה בתל אביב, המשלבת ילדים ישראלים עם ילדי פליטים ממוצא אריתראי ומקדמת ערכים של רב-תרבותיות, שוויון וכבוד הדדי.

מאפייני הפעילות של משפחתון "חנה"

המשפחתון פועל על פי ארבעה עקרונות מרכזיים: צוות רב-תרבותי המשלב מטפלות ישראליות ואריתראיות; יחס מותאם בין ילדים לצוות להבטחת מענה אישי; עידוד מעורבות קהילתית וחיזוק קשרים בין משפחות; ומיקום נגיש בשכונת מגורים מעורבת המסמל את הפוטנציאל לשיתוף פעולה בין קהילות. המשפחתון, המיועד לפעוטות בגילאי שנה עד שלוש, מספק מענה חינוכי-רגשי ברמה גבוהה, תוך התמקדות בתמיכה מותאמת אישית ובפיתוח קהילתי, וכן מעניק הכשרה מקצועית לצוות בתחומי טראומה, חינוך התפתחותי ורב-תרבותיות. מחקר הערכה מלווה את המשפחתון לאורך השנה הראשונה לפעילותו, ומאפשר לזהות אתגרים, לשפר תהליכים ולבסס תובנות מעשיות לצורך הרחבה עתידית של מודל זה.

רציונל המחקר

למרות ההכרה בחשיבות מסגרות חינוכיות אינטגרטיביות, מעט מחקרים בחנו את היישום והאתגרים של אינטגרציה במסגרת חינוכית הכוללת ילדים מרקעים תרבותיים, חברתיים וכלכליים שונים. בעוד שבמדינות מערביות אינטגרציה חינוכית היא הנורמה, בישראל, ההפרדה הסקטוריאלית במערכת החינוך הולכת ומעמיקה. המחקר הנוכחי התמקד במשפחתון "חנה" כמקרה בוחן ייחודי, במטרה לבחון את המפגש בין ערכי האינטגרציה ליישומם בפועל, תוך התמודדות עם פערי כוח, נגישות ומשאבים. המחקר נערך משני טעמים עיקריים: הראשון - לבדוק

את תפיסותיהם וציפיותיהם של הורים, צוותים חינוכיים, מלווים ומנהלים לגבי תפקוד המשפחתון ויישום המודל האינטגרטיבי-קהילתי; והשני - למלא את הפער התיאורטי והאמפירי על ידי חקירת תרומת המסגרת לצרכים המגוונים של שותפיה ולקידום שיח מחבר ומכיל. המחקר התבסס על גישה קונסטרוקטיביסטית, תוך ניתוח תוכן תמטי של ראיונות עומק חצי-מובנים עם כלל המעורבים במסגרת. הממצאים זיהו שלוש תמות מרכזיות: 1. המתח בין חזון ערכי ליישום בשטח; 2. המעבר מייצוג לגישור תרבותי; ו-3. גבולות האינטגרציה. תמות אלה מדגישות את הפוטנציאל של מסגרות אינטגרטיביות לקידום שוויון, הכלה והכרת תרבויות, אך גם מצביעות על הצורך בהתמודדות מתמשכת עם חסמים חברתיים וכלכליים.

מתודולוגיה

שיטת המחקר הנוכחי מבוססת על הגישה האיכותנית שמאפשרת לבחון את הדרך שבה אנשים תופסים את המציאות ומפרשים אותה, בתוך הקשרי זמן, תרבות ומכלול המשמעויות שהם נותנים למציאות חייהם (שקדי, 2003). מדגם המחקר מורכב מ-14 משתתפים בכל מעגלי ההשקה של משפחתון חנה (7 הורים, 4 נשות צוות חינוכי ומלווה, 3 חברות צוות ההנהלה של יוניטף). גודל המדגם מבוסס על סדר הגודל המקובל במחקר איכותני (Lincoln & Guba, 1985), מתוך שאיפה להגעה לרוויה אמפירית. גיוס המרואיינים נעשה כך שנשות המקצוע הוזמנו ורואיינו כלל נשות הצוות הנוגעות למשפחתון באופן ישיר; וההורים - רואיינו ההורים שנענו לקול קורא שפורסם. איסוף הנתונים נעשה באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים (Patton, 1999). הראיון הינו כלי המחקר המרכזי בשיטה האיכותנית, היות והוא מייצר מסגרת גמישה לצורך הבנת החוויה וההקשרים החברתיים והתרבותיים בהם היא מתקיימת (שקדי, 2003). ניתוח הנתונים נעשה במסגרת שיטת ניתוח התוכן התמטי אשר פותחה על ידי (Braun & Clarke, 2013). שיטת ניתוח זו מאפשרת להציג את הנתונים באופן מפורט ועשיר, תוך כדי שמירה על מורכבותו. באמצעות שיטה זו הובאו החוויות, המשמעויות וההקשרים דרכם מובנית המציאות. סוגיות אתיות: המחקר הנוכחי שילב נשות מקצוע מדרגים שונים - החל מהצוותים החינוכיים ועד לצוות הנהלת העמותה; וכן, שילב תפיסות של נותני שירות (נשות המקצוע) יחד עם מקבלי השירות (הורי הילדים במשפחתון). שילוב זה הצריך מאיתנו התחשבות בסוגיות אתיות ייחודיות ובהן יצירת אווירה בטוחה במהלך הראיון והבטחת שמירה קפדנית על אנונימיות וסודיות.

ממצאים

ממצאי המחקר משלבים את תובנותיהם של כל הגורמים השותפים ביצירת משפחתון "חנה" המהווה את המודל האינטגרטיבי-קהילתי של יוניטף למסגרות חינוכיות. נראה שקולותיהם של כל השותפים בדבר מספקים שלושה סיפורים מרכזיים המתקבצים לכדי שלוש תמות עיקריות: התמה הראשונה מתייחסת למפגש בין הרעיון הערכי לבין יישומו בפועל; התמה השנייה דנה בגבולות האינטגרציה; והתמה השלישית מתייחסת להבנת משמעויות הייצוג התרבותי בתוך המסגרת החינוכית.

(1) **המפגש בין הרעיון הערכי ליישומו בשטח:** המפגש בין הרעיון הערכי לשילוב ילדי פליטים וילדים ישראלים לבין יישומו בפועל במשפחתון "חנה" מאיר את המתח בין אידיאולוגיה למציאות חינוכית מורכבת. חזון השילוב התגבש במשך שנים ונשען על עקרונות של שוויון, הכלה ושבירת גבולות חברתיים - אך יישומו דרש התמודדות עם דילמות מוסריות, לוגיסטיות וחברתיות. נשות המקצוע ביוניטף נדרשו לבחון מחדש את סדרי העדיפויות שלהן ולעבור תהליך מורכב של תכנון והתאמה. בסיכומה של שנת הפעילות הראשונה, ניכר כי אחד האתגרים המרכזיים היה יצירת איזון בין המטרה האידיאולוגית לבין יצירת מסגרת איכותית ויציבה. תחושת הקהילה שהתפתחה סביב הגן שיקפה את ההצלחה ההדרגתית של התהליך, כאשר האינטגרציה נתפסה בעיני רבים כתוספת מבורכת ליתרונות המסגרת עצמה ולא כערך שעומד בפני עצמו. הגן הצליח להוכיח כי חינוך אינטגרטיבי אינו רק שאיפה

- ערכית אלא גם מציאות אפשרית, כל עוד מתלווה אליו מחויבות להקמת מערכת תומכת שמציבה את טובת הילד בראש סדר העדיפויות.
- (2) **גבולות האינטגרציה: פערי כוח ומעורבות בין הקהילות:** הרעיון הערכי שמאחורי הקמת משפחתון "חנה" שאף לגשר על אפליה חינוכית ותרבותית בגיל הרך ולהוות חלופה אינטגרטיבית בשכונת שפירא בתל אביב - מסגרת חינוכית שמזמינה לשעריה את כל ילדי השכונה באשר הם. כך, הלכה למעשה, הקמת גן ילדים אינטגרטיבי שואפת לחבר בין קהילות שונות סביב מטרה חינוכית משותפת. אולם, במציאות היומיומית ניכרים פערים בתפיסות, בנגישות למשאבים ובתחושת השייכות בין ההורים, הנובעים מהבדלים תרבותיים, חברתיים וכלכליים. החיבור בין הקהילות מתהווה בהדרגה, אך הוא מלווה באתגרים הנוגעים למבנה הכוח בתוך הקהילה ולרמות שונות של מעורבות. מכאן, למרות החזון האינטגרטיבי העומד בבסיס משפחתון "חנה", המציאות היומיומית חושפת אתגרים משמעותיים ביצירת אינטגרציה מלאה בין הקהילות. הפערים באים לידי ביטוי במספר מישורים מרכזיים: ברמת המעורבות הקהילתית, ביחסי הכוחות בין ההורים, ובדפוסי האינטראקציה החברתית מחוץ למסגרת הגן. ניתוח הממצאים מעלה תמונה מורכבת של מערכת יחסים בין-קהילתית המושפעת מגורמים חברתיים, כלכליים ותרבותיים.
- (3) **ייצוג דואלי לאינטגרציה מהותית: המסע לגישור פערים בחינוך לגיל הרך:** תהליך האינטגרציה בין הקהילה הישראלית והארתראית במסגרות החינוך לגיל הרך מתגלה כמסע מורכב, החורג מעבר לייצוג פורמלי של שתי הקהילות תחת קורת גג אחת. הממצאים מעידים על תהליך הדרגתי של מעבר מדו-קיום טכני לחיבור משמעותי יותר, תוך התמודדות עם אתגרים מבניים ותרבותיים. ממצאי המחקר עולה כי עצם קיומה של מסגרת אינטגרטיבית אפשר הזדמנויות להיכרות מעמיקה יותר בין הקהילות, אך גם חושף את המורכבות של יחסי הכוח הקיימים המעבר מייצוג פורמלי של שתי הקהילות לאינטגרציה משמעותית מתגלה כתהליך מורכב הדורש התייחסות רב-ממדית. הצלחת התהליך תלויה בשילוב בין מרכיבים פדגוגיים, רגשיים וחברתיים, תוך יצירת הזדמנויות למפגש משמעותי בין הקהילות. המחקר מדגיש כי אינטגרציה אמיתית מתרחשת לא רק דרך שילוב פיזי של ילדים משתי הקהילות, אלא דרך עבודה מכוונת על היבטים רגשיים-חברתיים, תוך יצירת מרחב בטוח המאפשר הכרה והערכה הדדית של התרבויות השונות.

השלכות ממצאי המחקר וכיווני מחקר עתידיים

ממצאי המחקר על משפחתון "חנה" מצביעים על הפוטנציאל הרב של מסגרות חינוכיות אינטגרטיביות-קהילתיות לתרום לשוויון חברתי, לחיזוק תחושת השייכות ולבניית חוסן קהילתי. יחד עם זאת, הממצאים חושפים גם את המורכבויות הכרוכות ביישום חזון ערכי זה, במיוחד לאור הפערים החברתיים, הכלכליים והתרבותיים בין הקהילות. מסגרות מסוג זה דורשות תמיכה מתמשכת, הן בפן החינוכי-פדגוגי והן בפן הרגשי-חברתי, לצד תיווך רגיש שמכוון לגישור פערי כוח ולשיפור יחסי האמון והמעורבות של כלל השותפים.

אחת ההשלכות המרכזיות של המחקר היא הצורך בהעמקה נוספת של הקשר בין ילדים, הורים וצוותים, תוך שימת דגש על פיתוח כישורים חברתיים ורגשיים מעבר להיבטים הפדגוגיים. התמקדות זו עשויה לשמש בסיס לפיתוח מודלים נוספים של מסגרות אינטגרטיביות בישראל ובעולם, מתוך שאיפה לצמצם את ההשפעות השליליות של סגרגציה חינוכית ולעודד חברה שוויונית ומכילה יותר.

[לקריאת הדוח המלא לחצו כאן.](#)